

Staročeské vánoční hry

Rakovnická hra - Valašská kolední obchůzka

Úprava a režie: Eva Króschlová j. h.
Hudební spolupráce: Jan Rokyta j. h.
Hudební úprava: Pavel Jurkovič j. h.

Hrají a zpívají členové činohry Státního divadla:
Alena Sasínová-Polarczyk, Anna Cónová, Stanislav
Šárský, Miroslav Rataj, Josef Novák, David Viktora,
Zdeněk Kašpar, Daniel Zaoral.

Představení řídí: Soňa Francová
Text sledují: Věra Suruvková a Petra Špornová

Premiéra 6. prosince 1991 v Divadle Jiřího Myrona
DIVADLO FOYER

Z pokladu vánočních zvyků vybrali jsme dvě odlišné vánoční hry - českou z konce 17. století a valašskou, zapsanou ve zlomcích ve století minulém; první vyrůstající z tradic "žakovských" her (tedy v podstatě ze středověkého náboženského divadla), druhou odvozenou z tradic mnohem starších, z novoročních pastýřských obchůzek, které původně souvisely s předkřesťanskými obřady zimního slunovratu.

Vánoční hra, dle místa nálezu zvaná Rakovnická, vznikla patrně v jezuitském semináři v Chlumu u Luže, o čemž jednak svědčí v textu uváděné názvy obcí košumberského panství (Popovice, Pešice, Mantoury), jednak vzdělanecké ohlasy tehdy tolik oblíbených parafrází antických pastýřských eklog. Pastýři tu mají vergilovská jména Corydon, Pindaurus, Tityrus, ale oslovují se tradičními jmény lidových vánočních her (Bárto, Matěji) a mají také typické vlastnosti českých lidových postav. Zatím co ve starších latinských hrách byli venkované většinou líčeni s despektem a také v soudobých německých variantách byla pastýřům přisuzována jen vedlejší role, v českých vánočních hrách, koledách a pastorelách se pastýřské téma postupně rozrůstalo do šířky. V Rakovnické hře se dokonce stává ústředním motivem spor pastýřů s králi o to, komu náleží Jezulátko. (V roce 1946 ji inscenoval E. F. Burian pod názvem "Je váš nebo náš?") Rakovnická hra spojuje pastýřský a tříkrálový motiv v jeden celek. Pastýři oslavují dítě, králové se klanějí Bohu. Andělem proklamovaná rovnost pastýřů a králů byla v té době protestem proti nerovnosti vůbec. Však také o sto let později bylo uvedení této hry již nemyslitelné (r. 1770 byly jesličkové a tříkrálové hry rakouským patentem zakázány). Pro nás je Rakovnická hra i dokladem krásy a bohatosti barokní češtiny; hrajeme ji proto celou, bez úprav (podle vydání J. Hrabánka). Doplnili jsme ji pouze prologem příbuzné vánoční hry z téže doby od V. F. Kocmánka (Actus pobožný o narození Syna Božího, Pána našeho Ježíše Krista).

Zcela jiného rázu je Valašská kolední obchůzka. Dle lidového podání se valaši (rozuměj pasteveci celého karpatského okruhu) považovali za potomky betlémských pastýřů. Avšak pastýřské kolední obchůzky mají možná vzdálenou souvislost už s římskými svátky saturnálií a lednových kalend (od nichž se odvozuje slovo koleda) a snad i se svátky perskobyzantského kultu boha slunce Mitrase (s nímž patrně souvisí pastevecký zvyk dikůvzdání "na Mitra"). U starých Římanů se vyskytoval obyčej novoročního prozpěvování od domu k domu, prováděný skupinami mužů. Na Moravě v 19. stol. koledují pouze chlapi, jeden z nich zpravidla představuje "starého"; v některých variantách jsou zastoupeny i postavy Marie a Josefa, ve všech figuruje anděl. Někde je hrán převlečeným chlapcem, někde jeho part zpívá jeden z aktérů pastýřských, někde byl představován děvčetem. Na vánočních obchůzkách můžeme vystopovat vliv inscenovaných vánočních her typu Rakovnické hry, ohlasy jejich textových motivů, ale i souvislost s motivy zbojnickými. Největší sbírka textů tohoto zvyku je od J. Fejfalika (Volksschauspiele aus Mähren). Z ní jsme vybrali části z her Velkých Kunčic, z Klobouk, z Rožnova, něco málo ze Vsetína a konečně z textu, označeného Fejfalikem všeobecně za valašský. Tato kompilace je zcela v duchu lidových koledníků, kteří rovněž vzájemně přebírali obsahové i hudební motivy, dokonce i jména a některé nářeční prvky; proto jsme ani my text jazykově nesjednocovali.

E. K.

Po představení si s námi zazpívejte:

*Stojí vrba košatá, hej, he-ej, koleda,
na ní koza rohatá, hej, hej, koleda! (v každé sloce znovu)
(poslední sloku opakujte všichni celou)
Ty máš velký zubiska, hej, he-ej, koleda,
natáh bys mi kůžiska, hej, hej, koleda!*

*Den přeslavný jest k nám přišel, v němž má býti každý vesel!
Radujme se, veselme se v tomto novém roce!
Dítě se nám narodilo, proroctví se vzplnilo!
Izaiáš prorokoval, anděl Gabriel zvěstoval,
že se dítě narodilo, mezi hovádky leželo!
Ať nás nesže věčný plamen, uchovej nás, Kriste, amen!*

A my: Nového léta vinšujem, syna nebo dceru darujem,
abysme k vám přes rok přišli a vás ve zdraví zas našli!
léto mine a pomine, dobrého Vám přejem!

